

สารบัญสรุป

แห่งปัจฉิมอุบายจากพระโอรส

	หน้า
๑. บทนำ ว่าด้วย เรื่องที่ควรทราบก่อนเกี่ยวกับปัจฉิม	๑ - ๒๐
๒. หมวดที่ ๑ ว่าด้วย ลักษณะ-ความสำคัญ-วัตถุประสงค์ของเรื่องปัจฉิม	๒๑ - ๗๖
๓. หมวดที่ ๒ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ คือเรื่องอริยสัจสี่แบบ	๗๗ - ๑๑๗
๔. หมวดที่ ๓ ว่าด้วย บาลีที่แสดงว่าปัจฉิมฯ ไม่ใช่เรื่องข้ามภพข้ามชาติ	๑๑๘ - ๑๔๔
๕. หมวดที่ ๔ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ เกิดได้เสมอในชีวิตประจำวัน	๑๔๕ - ๑๗๗
๖. หมวดที่ ๕ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ ที่แสดงการเกิดดับแห่งกิเลสและความทุกข์	๑๗๘ - ๒๓๔
๗. หมวดที่ ๖ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ ที่ควรศึกษาในรูปของการปฏิบัติ	๒๓๕ - ๓๗๐
๘. หมวดที่ ๗ ว่าด้วย โทษของการไม่รู้และอันตรายของการรู้ปัจฉิมฯ	๓๗๑ - ๔๕๖
๙. หมวดที่ ๘ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ เกี่ยวกับความเป็นพระพุทธรเจ้า	๔๕๗ - ๔๘๗
๑๐. หมวดที่ ๙ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ กับอริยสาวก	๔๘๘ - ๕๔๓
๑๑. หมวดที่ ๑๐ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ นานาแบบ	๕๔๔ - ๖๕๔
๑๒. หมวดที่ ๑๑ ว่าด้วย ลัทธิหรือทฤษฎีที่ขัดกับปัจฉิมฯ	๖๖๑ - ๗๗๓
๑๓. หมวดที่ ๑๒ ว่าด้วย ปัจฉิมฯ ที่ส่อไปในทางภาษาคน - เพื่อศีลธรรม	๗๗๔ - ๗๘๓
๑๔. บทสรุป ว่าด้วย คุณค่าพิเศษของปัจฉิมฯ	๗๘๔ - ๘๑๓

ลำดับเรื่อง **ในปฏิจอสมุปบาทจากพระโศขี**

	หน้า
อักษรย่อชื่อคัมภีร์	[๖]
คำปรารภของคณะกรรมการมรดก	[๗]
แสดงการขึ้นชื่อผู้จัดทำ	[๘]
คำชี้แจงการศึกษาเรื่องปฏิจอฯ	[๒๗ - ๑๑๔]

บทนำ

ว่าด้วยเรื่องที่ควรทราบก่อนเกี่ยวกับปฏิจอฯ ๔ เรื่อง

สังคีตอาจารย์เล่าเรื่องการทรงพิจารณาปฏิจอสมุปบาทหลังการตรัสรู้	๕
ทรงพิจารณาปฏิจอสมุปบาท และเปล่งอุทาน ในปฐมยาม	๕
ทรงพิจารณาปฏิจอสมุปบาท และเปล่งอุทาน ในมัชฌิมยาม	๗
ทรงพิจารณาปฏิจอสมุปบาท และเปล่งอุทาน ในปัจฉิมยาม	๙
สิ่งที่เรียกว่า ปฏิจอสมุปบาท	๑๑
เห็นปฏิจอสมุปบาท คือเห็นพระพุทธรูป	๑๒
ปฏิจอสมุปบาท คืออริยอนุสสรณ์	๑๓
คนเรารู้จักอยู่ เพราะไม่รู้ปฏิจอสมุปบาท	๑๔
ปฏิจอสมุปบาท เป็นชื่อแห่งทางสายกลาง	๑๕
ทรงแนะนำอย่างยิ่ง ให้ศึกษาเรื่องปฏิจอสมุปบาท	๑๖
คนเราไม่ปรินิพพานในภพธรรม เพราะไม่สามารถคิด—	
—กระแสดแห่งปฏิจอสมุปบาท	๑๗
ปัจจัยที่ทำให้ไม่ปรินิพพานในภพธรรม	๑๘
ปัจจัยที่ทำให้ปรินิพพานในภพธรรม	๑๙

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยลักษณะ-ความสำคัญ-วัตถุประสงค์ของเรื่องปฏิจ ๑๘ เรื่อง

ก. ว่าด้วยลักษณะ ๖ เรื่อง คือ :-

ความหมายของปฏิจสมุปบาท แต่ละอาการ	๒๕
อุทเทส ฝ่ายสมุทวาร	๒๖
นิทเทส ของแต่ละอาการ	๒๖
ปฏิจสมุปบาทแต่ละอาการ เป็นปฏิจสมุปบันธรรม	๒๘
ทรงขยายความปฏิจสมุปบาท อย่างวิจิตรถอบ	๓๑
บัจจอาการแม้เพียงอาการเดียว ก็ยังตรัสเรียกว่าปฏิจสมุปบาท	๓๔
แม้แสดงเพียงผัสสะให้เกิดเวทนา ก็ยังเรียกว่าปฏิจสมุปบาท	๓๘
ทรงเปรียบปฏิจสมุปบาท ด้วยการขึ้นลงของน้ำทะเล	๔๑

ข. ว่าด้วยความสำคัญ ๖ เรื่อง คือ :-

การเห็นปฏิจสมุปบาท ชื่อว่ากรเห็นธรรม	๔๒
ปฏิจสมุปบาท คือกฎแห่งธรรมจักษุ-ธรรมนิยาม	๔๓
ปฏิจสมุปบาท เป็นเรื่องลึกและคูลึก	๕๒
ปฏิจสมุปบาท เป็นเรื่องลึกซึ่งเท่ากับเรื่องนิพพาน	๕๓
ความดำริของพระพุทธเจ้าวิปัสสีซึ่งมีข้อความอย่างเดียวกัน	๕๔
นรกเพราะไม่รู้ปฏิจสมุปบาท ร้อนยิ่งกว่านรกโศคนาค	๕๕
ความร่ำร้อนเพราะไม่รู้วิริยัตถ์	๕๗
ความไม่ร่ำร้อน (ปฏิบัติขณิน) เพราะรู้วิริยัตถ์	๕๗
ผู้แสดงธรรมโดยหลักปฏิจสมุปบาทเท่านั้น จึงชื่อว่า “เป็นธรรมกถึก”	๕๘

ก. ว่าด้วยวัตถุประสงค์ ๖ เรื่อง คือ :-

ปฏิจจสมุปบาท ทำให้อยู่เหนือความมีและความไม่มีของสิ่งทั้งปวง	๖๑
ไม่มีผู้ขึ้นหรือผู้อื่น ในปฏิจจสมุปบาท	๖๒
กายนี้ไม่ใช่ของใคร เป็นเพียงกระแสปฏิจจสมุปบาท	๖๔
ปฏิจจสมุปบาทเป็นธรรมชาติทรงแสง เพื่อไม่ให้รู้สีกว่ามืดดำ- - ฤกษณ์ทั่วตนเราเขา	๖๕
ปฏิจจสมุปบาทมีผลกว่า “ไม่มีตนเอง ไม่มีผู้อื่น ที่ก่อสุขและทุกข์”	๖๘
การรู้ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักการพยากรณ์อรรถัตถผล	๗๑

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยปฏิจจ ๙ คือเรื่องอริยสังคหะแบบ ๙ เรื่อง

เรื่องปฏิจจสมุปบาท คือเรื่องอริยสัง	๘๑
ปฏิจจสมุปบาททุกอาการ มีลักษณะแห่งความเป็นอริยสัง	๘๔
นิเทศ ของปฏิจจ ๙ แต่ละอาการโดยนัยแห่งอริยสัง	๘๖
รู้อาการปฏิจจ ๙ โดยนัยอริยสังฯ ทรงเรียกว่าผู้หยั่งจตประค่อมกะ	๙๐
คำกล่าวของพระสรวิบุตรซึ่งมีใจความส่วนใหญ่ตรงกัน	๙๓
ปฏิจจสมุปบาทซึ่งแสดง การก่อกำเนิดแห่งทุกข์	๙๖
ปฏิจจสมุปบาทซึ่งแสดง การดับลงแห่งทุกข์	๙๘
อริยสังในรูปแห่งปฏิจจสมุปบาท มีในขณะแห่งเวทนา	๑๐๑
อาการที่ยู่ยากที่สุดของปฏิจจสมุปบาท คืออาการของคันทา	๑๐๑
คันทาวิจิตรจันยัตติคันธ์ภายใน (ในรูปของทัญญู) ๑๘ ประการ	๑๐๒
คันทาวิจิตรจันยัตติคันธ์ภายนอก (ในรูปของทัญญู) ๑๘ ประการ	๑๐๓
สรุปคันทาวิจิตร ๑๐๘ ประการ	๑๐๕

ลำดับเรื่อง

[๑๓]

ความเหนียวแน่นของสัตสัททวิภูฏี บัดบังการเห็นอริยสัจสี่--		
-จึงสงสัยต่อหลักของอริยสัจหรือปฏิจสมุปปาท	๑๐๖
นักตักทวิภูฏีบัดบังการเห็นอริยสัจสี่ จึงสงสัยต่อหลักของ--		
-อริยสัจหรือปฏิจสมุปปาท	๑๐๘
ลักษณะของนักตักทวิภูฏี	๑๐๙
ปฏิจสมุปปาท รวมอยู่ในบรรดาเรื่องที่ใครคัดค้านไม่ได้	๑๑๒
ธาตุ ๖ ประการ ในฐานะเรื่องที่ใครคัดค้านไม่ได้	๑๑๓
ผัสสายกณะ ๖ ประการ ในฐานะเรื่องที่ใครคัดค้านไม่ได้	๑๑๓
มโนปวโจร ๑๙ ประการ ในฐานะเรื่องที่ใครคัดค้านไม่ได้	๑๑๔
อริยสัจ ๔ ประการ ในฐานะเรื่องที่ใครคัดค้านไม่ได้	๑๑๕

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยบาปที่แสดงว่า ปฏิจ ๔ ไม่ใช่เรื่องข้ามภพข้ามชาติ ๔ เรื่อง

ปฏิจสมุปปาทมี เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ	๑๒๓
ปฏิจสมุปปาทกับได้กถาสาย	๑๒๔
นันทิเกติเมื่อใด ก็มีปฏิจสมุปปาทเมื่อนั้น	๑๒๘
นันทิเกติเมื่อใด ปฏิจสมุปปาทกับเมื่อนั้น	๑๒๙
ในภาษาปฏิจสมุปปาท กรรมให้ผลในอภัพพภาพที่กระทำกรรม	๑๓๑
กุศลกรรมสามละไปได้ในตัวเอง เมื่อสิ้นราคะ โทสะ โมหะ	๑๓๔
เห็นปฏิจสมุปปาท คือผลลาภในเรื่องกรรม	๑๓๗
นามรูปหยั่งลง เพราะเห็นสัญญาขันธ์ธรรมโดยความเป็นอัสสหา	๑๓๘
นามรูปไม่หยั่งลง เพราะเห็นสัญญาขันธ์ธรรมโดยความเป็นอาทินวะ	๑๓๙
ปฏิจสมุปปาทที่ตรัสระคนกับบัญญัติปาหนัน	๑๔๑

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยปฏิจฉา ๖ เกิดได้เสมอในชีวิตประจำวัน ๑๒ เรื่อง

ปฏิจฉาสมุปปาทจะมีได้แก่ทารกเฉพาะที่โตขึ้นถึงขนาด ฐิติก็ยึดถือในเวทนา	๑๔๕
ปฏิจฉาขันธ์ : ความดับไม่เหลือแห่งอริชา	๑๕๒
ปัจจัยการแห่งเวทนาที่ร้อมมากออกไปอีกบางประการ (อีกสูตรหนึ่ง)	๑๕๓
อายตนะ คือจุดตั้งต้นของปฏิจฉาสมุปปาท	๑๕๖
การเกิดขึ้นแห่งไตรทวาร ขึ้นอยู่กับการเกิดขึ้นแห่งอริชาของปฏิจฉาสมุปปาท	๑๕๘
ปฏิจฉาขันธ์ : ความดับไม่เหลือแห่งอริชา	๑๖๒
อริชาสัมพัทธ์ คือทันทะอันแท้จริงของปฏิจฉาสมุปปาท	๑๖๓
อุปทานธัมม อันเป็นที่ตั้งแห่งการถึงกับจับฉวย	๑๖๔
ความมีอยู่และความไม่มีอยู่แห่งการถึงกับจับฉวย	๑๖๕
นามรูปกำวลง เมื่ออนุสัยก่อขึ้น	๑๖๖
ต้นเหตุเกิดขึ้น เมื่ออนุสัยก่อขึ้น	๑๖๗
ภพใหม่เกิดขึ้น เมื่ออนุสัยก่อขึ้น	๑๖๘
การหยั่งลงแห่งวิญญาณเกิดมีขึ้น เมื่อเห็นสัญญาขันธ์ธรรม—	
—โดยความเป็นอัสสาทะ	๑๗๐
การหยั่งลงแห่งวิญญาณไม่มี เพราะเห็นสัญญาขันธ์ธรรม—	
—โดยความเป็นอาทินวะ	๑๗๑
การเกิดแห่งโลก คือการเกิดแห่งกระแสปฏิจฉาสมุปปาท—	
—ที่เกิดขึ้นในใจคนทุกราวไป	๑๗๓
การดับแห่งโลก คือการดับแห่งกระแสปฏิจฉาสมุปปาท—	
—ที่ดับลงในใจคนทุกราวไป	๑๗๕

หมวดที่ ๕

ว่าด้วยปัจจัย ๔ ที่เนืองการเกิดดับแห่งกิเลสและความทุกข์ ๑๕ เรื่อง

ทรงแสดงอภิตวาทุปาทานในลักษณะแห่งปัจจัยสมุปบาท	๑๘๓
การบัญญัติอุปาทานในลักษณะอื่น (ซึ่งมีเพียงสาม)	๑๘๔
การบัญญัติอุปาทานในธรรมวินัยนี้ (ซึ่งมีครบสี่)	๑๘๕
ปัจจัยการแห่งอุปาทาน	๑๘๕
เวทนาในปัจจัยสมุปบาท ให้เกิดอนุสัยสาม	๑๘๘
ปัจจัยสมุปบาทแห่งการเกิดสังขาร ๔ ประเภท	๑๘๒
สังขารชนิดที่หนึ่ง	๑๘๒
สังขารชนิดที่สอง	๑๘๖
สังขารชนิดที่สาม	๑๘๗
สังขารชนิดที่สี่	๑๘๘
การดับตัดเหาเสียได้ก่อนแต่จะเกิดอุปาทาน	๑๘๙
การสิ้นกรรม ตามแบบของปัจจัยสมุปบาท	๒๐๒
ตถกวีหรรธมอันเป็นผลแห่งการสิ้นกรรม (พร้อมด้วยอุปมา)	๒๐๔
อายตนะยังไม่ทำหน้าที่ บัญญัติอุปาทานขึ้นก็ยังไม่เกิด	๒๐๗
บัญญัติอุปาทานขึ้นพึงจะมี เมื่อเกิดเวทนาในปัจจัยสมุปบาท	๒๑๓
การเกิดแห่งโลก คือการเกิดแห่งปัจจัยสมุปบาท	๒๑๖
ทุกข์เกิด เพราะเห็นอุปาทานนิยธรรมโดยความเป็นอัสสาหะ	๒๑๘
ทุกข์เกิด เพราะเห็นสัญญาธิยนิยธรรมโดยความเป็นอัสสาหะ	๒๑๙
แทนเกิดดับแห่งทุกข์-โรค-ชรา-มรณะ	๒๒๐
การดับแห่งโลก คือการดับแห่งปัจจัยสมุปบาท	๒๒๗
ปัจจัยสมุปบาท ที่ตรัสอย่างเข้าใจง่ายที่สุด	๒๒๙
ทุกข์ดับ เพราะเห็นอุปาทานนิยธรรมโดยความเป็นอาทีนวะ	๒๓๑
ทุกข์ดับ เพราะเห็นสัญญาธิยนิยธรรมโดยความเป็นอาทีนวะ	๒๓๓

หมวดที่ ๖

ว่าด้วยปฏิจอกฯ ที่ตรัสในรูปของการปฏิบัติ ๓๘ เรื่อง

ครั้นว่า เรื่องปฏิจอกสมุปบาท เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์	๒๓๙
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องเที่ยวแสวงหาครู	๒๔๕
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องทำการศึกษา	๒๔๖
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องบำเพ็ญโยคะ	๒๔๗
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องประกอบฉันทะ	๒๔๘
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องบำเพ็ญอุสโสฬสให้	๒๔๙
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องบำเพ็ญอัปปฏิวานี	๒๕๐
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องประกอบความเพียรเผากิเลส	๒๕๑
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องประกอบวิริยะ	๒๕๒
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องประกอบการทำอนัตตคต	๒๕๓
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องอบรมสติ	๒๕๔
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องอบรมสัมปชัญญะ	๒๕๕
ผู้ไม่รับปฏิจอกสมุปบาท ยังมีหน้าที่ต้องบำเพ็ญความไม่ประมาท	๒๕๖
ทรงมุ่งหมายให้ปฏิจอกสมุปบาทเป็นเรื่องของการปฏิบัติ	๒๕๗
การหลักแรก ทำให้ง่ายแก่การรับปฏิจอกสมุปบาท	๒๕๘
ความเกิดขึ้นแห่ง รูป—เวทนา—สัญญา—สังขาร—วิญญาณ	๒๕๙
ความดับแห่ง รูป—เวทนา—สัญญา—สังขาร—วิญญาณ	๒๖๐
การคิดค้นปฏิจอกสมุปบาท ก็คือการเดินตามอริยอัษฎังคิคมรรค	๒๖๑
ผลแห่งการเดินตามรอยทางเก่าโดยลำดับ	๒๖๓
ปฏิบัติเพื่อการดับปฏิจอกสมุปบาท ชื่อว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม	๒๖๖
องค์ประกอบที่เป็นบุพพภาค ของการดับแห่งปฏิจอกสมุปบาท	๒๖๘
ผัสสะ คือนิทานสัมภวะส่วนมากของนิพเพธิกธรรม	๒๖๙

ปฏิจสุมุปาบทแห่งการกำจัดอุปสรรคขณะเจริญสติปัฏฐาน	๒๗๘
ปฏิจสุมุปาบทเพื่อสามัญญผลในปัจจุบัน	๒๘๐
ปฏิจสุมุปาบท เป็นสิ่งที่ต้องเห็นด้วยตาทุกสัมมปัญญา	๒๘๒
แม้การทำความเพียรให้ถึงที่สุด ก็ยังต้องปรารภขันธห้า	๒๘๖
แม้สุขทุกข์ในภายใน ก็เกิดขึ้นเพราะปรารภขันธห้า	๒๘๗
คันเงื่อนของปฏิจสุมุปาบท ละได้ด้วยการเห็นธรรมทั้งปวงว่าไม่ควรยึดมั่น	๒๘๘
ก. ลักขณะอาหารสี่โดยอุปมา	๓๒๓
ข. อาการเกิดดับแห่งอาหาร (พร้อมทั้งอุปมา)	๓๒๗
คันเงื่อนแห่งปฏิจสุมุปาบท ละได้ด้วยการเห็นอนิจจัง	๒๙๑
อาการแห่งอนิจจังโดยละเอียด	๒๙๒
เคล็ดลับในการปิดกั้นทางเกิดของปฏิจสุมุปาบท	๒๙๔
วิญญูณพุ่งไปและไม่พุ่งไป ในภายนอก	๒๙๖
จิตตั้งสยบอยู่ ในภายใน	๒๙๗
จิตไม่ตั้งสยบอยู่ ในภายใน	๒๙๘
เหตุแห่งความสะดุ้ง	๓๐๐
เหตุแห่งความไม่สะดุ้ง	๓๐๓
การพิจารณาเบ้าจัยในภายใน คือการพิจารณาปฏิจสุมุปาบท	๓๐๖
บิยรูปสาตรูป - ที่เกิดดับแห่งตณหา	๓๐๗
การปฏิบัติที่ทำให้ทุกข์ให้เจริญ (พร้อมทั้งอุปมา)	๓๐๘
การปฏิบัติที่ทำให้ทุกข์ได้ (พร้อมทั้งอุปมา)	๓๑๓
ธรรมเนียมปฏิบัติในรูปของปฏิจสุมุปาบทแห่งการระงับตามตามลำดับ	๓๑๖
ปฏิจสุมุปาบทในรูปที่ไม่อาจจะระงับตามตามตามลำดับ	๓๑๗
ปฏิจสุมุปาบทในรูปที่อาจจะระงับตามตามตามลำดับ	๓๒๐
วิธีปฏิบัติต่ออาหารสี่ ในลักษณะที่เป็นปฏิจสุมุปาบท	๓๒๓

บัญญัติกำหนดชั้นไม่อาจจะเกิดเมื่อรู้เท่าทันแนวทางในปฏิจสมุปบาท	๓๓๕
การพิจารณาตามธรรมตามวิธีปฏิจสมุปบาทกระทั่งวาระสุดท้าย	๓๓๗
ความฉลาดในฐานะ ๗ ประการ (แห่งชั้นห้า)	๓๓๗
การพิจารณาไตร่ตรองธรรมโดยวิธี ๓ ประการ	๓๔๒
อนัตตไม่อาจจะเกิด เมื่อรู้เท่าทันแนวทางในปฏิจสมุปบาท	๓๔๓
ปฏิจสมุปบาทสลายตัว เมื่อรู้แจ้งธรรมห้าอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน	๓๔๖
อนุวัตร ๔๔ ในปฏิจสมุปบาท เพื่อความเป็นโสคาบัน	๓๔๘
ธัมมญาณและอัญญญาณแห่งอนุวัตร ๔๔	๓๕๒-๓๕๗
อนุวัตร ๗๗ ในปฏิจสมุปบาท เพื่อความเป็นโสคาบัน	๓๕๗
การรู้ปฏิจสมุปบาท ไม่เกี่ยวกับการบรรลุปัญญาเลยก็ได้	๓๖๒
ปฏิจสมุปบาทรอบสุดท้ายของภวนา	๓๖๗

หมวดที่ ๗

ว่าด้วยโทษของการไม่รู้และอานิสัยของการรู้ปฏิจ ๔ ๓๐ เรือง

จิตสทึงเป็นปม เพราะไม่เห็นแจ้งปฏิจสมุปบาท	๓๗๕
ผู้ไม่รู้ปฏิจสมุปบาทโดยอาการแห่งอริยสัจสี่ ย่อมไม่สามารถ-			
-ก้าวล่วงปฏิจสมุปบาทเป็นธรรม	๓๗๘
สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเข้าใจปฏิจสมุปบาท ยึดถือกายเป็นตัวตน-			
-ยังถือว่ายึดถือจิตเป็นตัวตน	๓๘๑
ทวิฐและการหยั่งลงแห่งทวิฐ เนื่องมาจากการยึดซึ่งชั้นห้าทั้งห้า	๓๘๓
ไม่ควบคุมรากฐานแห่งปฏิจสมุปบาท จึงเกิดทุกข์	๓๘๐
คนพาลกับบัณฑิต ต่างกันโดยหลักปฏิจสมุปบาท	๓๘๑
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับกรู้หรือไม่รู้ปฏิจสมุปบาทโดยนัย	๓๘๓

เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้ธรรมโดยนัยดี	๓๙๘
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้ชาติโดยนัยดี	๓๙๙
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้ภพโดยนัยดี	๔๐๐
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้อุปาทานโดยนัยดี	๔๐๑
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้ตณหาโดยนัยดี	๔๐๒
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้เวทนาโดยนัยดี	๔๐๓
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้ผัสสะโดยนัยดี	๔๐๔
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้สฬายตนะโดยนัยดี	๔๐๕
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้นามรูปโดยนัยดี	๔๐๖
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้วิญญาณโดยนัยดี	๔๐๗
เป็นสมณะหรือไม่เป็นสมณะขึ้นอยู่กับความรู้หรือไม่รู้สังขารโดยนัยดี	๔๐๘
รวมคุณรากฐานแห่งปัจจุสมุปบาท จึงเกิดสุข	๔๐๙
ปัจจุสมุปบาทอาการหนึ่ง ถ้าเห็นแล้วทำให้หยุ่ความมั่นหมายในสิ่งทั้งปวง	๔๑๐
เครื่องกำหนดภูมิแห่งภูมิกว้างเกี่ยวกับธรรมเป็นที่ยึดถือยึดมั่น	๔๑๐
เครื่องกำหนดภูมิแห่งเสขบุคคลเกี่ยวกับธรรมเป็นที่ยึดถือยึดมั่น	๔๑๓
เครื่องกำหนดภูมิแห่งอเสขบุคคลเกี่ยวกับธรรมเป็นที่ยึดถือยึดมั่น	๔๑๖
เครื่องกำหนดภูมิแห่งพระสัมมาสัมพุทธะเกี่ยวกับธรรมเป็นที่ยึดถือยึดมั่น	๔๑๘
พอรู้ปัจจุสมุปบาท ก็หายตบอดอย่างกระตั้นหัน	๔๒๒
เพราะรู้ปัจจุสมุปบาท จึงหมดความสงสัยเรื่องตัวตนทั้ง ๓ กาล	๔๒๔
การรู้เรื่องปัจจุสมุปบาท ทำให้หมดปัญหาเกี่ยวกับขันธในอภิตถและอนาคต	๔๒๕
ผลอันสูงสุดพิเศษ ๘ ประการ ของการเห็นปัจจุสมุปบาท	๔๒๘
ผู้รู้ปัจจุสมุปบาท โดยอาการแห่งอริยสัจสี่ ย่อมสามารถ—		
—ก้าวล่วงปัจจุสมุปบันธรรม	๔๓๒
อันสูงสุด ของการถึงพร้อมด้วยทัฬหีญาณ	๔๓๕

ผู้เร้ากิจในปฏิจสมุปบาท ชื่อว่าผู้บรรลุนิพพานในปัจจุบัน	๔๔๑
อันสูงสุด (อนุปาทิเสสนิพพาน) ของการพิจารณา-			
--ปฏิจสมุปบาท อย่างฉุวิธ	๔๔๔
การดับเย็นแห่งเวทนา (อนุปาทิเสสนิพพาน) มีได้ในอัคตภาพนี้-			
--(พร้อมทั้งอุปมา)	๔๔๘
อุปกริณีในปฏิจสมุปบาท เป็นอุคตมบุรุษ	๔๕๑
บัณฑิต คือผู้ฉลาดในปฏิจสมุปบาท	๔๕๒

หมวดที่ ๘

ว่าด้วยปฏิจ ๙ เกี่ยวกับความเป็นพระพุทเจ้า ๘ เรื่อง

ทรงเห็นตามรอยพระพุทเจ้าองค์ก่อน ๆ	๔๖๑
นครแห่งปฏิจสมุปบาท ฝ่ายสมุทรวาร	๔๖๒
นครแห่งปฏิจสมุปบาท ฝ่ายนิโรธวาร	๔๖๔
อุปมาแห่งการพรอยหนทางและนครเก่า	๔๖๖
การกีดกันปฏิจสมุปบาท ก่อนการตรัสรู้	๔๖๘
การกีดกันปฏิจสมุปบาท ของพระพุทเจ้าในอดีต ๖ พระองค์	๔๗๔
ทรงบันลือสีหนาท เพราะทรงรู้ปัจจัยแห่งความเกิดและความดับ	๔๗๙
ทรงพยากรณ์แต่อริยธรรมเท่านั้น	๔๘๑
ทรงชักชวนวิงวอนเหลือประมาณ ในความเพียรเพื่อกิจเกี่ยวกับปฏิจสมุปบาท	๔๘๕
ทรงแสดงธรรมเนื่องด้วยปฏิจสมุปบาท มีความงาม-					
-เบื้องต้น-ท่ามกลาง-เบื้องปลาย	๔๘๘
แสดงธรรมมีความงามเบื้องต้น	๔๘๙
แสดงธรรมมีความงามท่ามกลาง	๔๙๑

แสดงธรรมมีความงามเมืองปัลลว	๔๙๒
ศาสนาและสาวก ย่อมมีการกล่าวตรงกันในเรื่องปฏิจตุสมุปบาท	๔๙๒
การกล่าวตรงกันด้วยเรื่องอิทัปปัจจยตา ฝ่ายเกิด	๔๙๔
การกล่าวตรงกันด้วยเรื่องอิทัปปัจจยตา ฝ่ายดับ	๔๙๗

หมวดที่ ๙

ว่าด้วยปฏิจ ๙ กับอริยสาวก ๑๐ เรื่อง

ทรงกำชับสาวกให้เล่าเรียนปฏิจตุสมุปบาท	๕๐๓
ไม่รู้เรื่องราวฐานแห่งปฏิจตุสมุปบาท ก็ยังไม่ใช่สาวกในศาสนา	๕๐๔
อริยสาวก ย่อมรู้ปฏิจตุสมุปบาทโดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น	๕๑๐
อริยญาณธรรม คือการรู้เรื่องปฏิจตุสมุปบาท	๕๑๒
การสนทนาของพระมหาสาวก	๕๑๔
บุคลวิสัยระหว่างพระสาวกกับพระมหาโคตมุตตะโมในแง่ลึก— —ของปฏิจตุสมุปบาท	๕๑๔-๕๑๕
วัตถุ ๓๖ ตัวกับการอนุโมทนาในการวิสันนาปฏิจ ๙ อย่างลึกซึ้ง	๕๒๐
เวทนาของปุถุชน ต่างจากของอริยสาวก	๕๒๖
การสวเวทนาของปุถุชน (พร้อมทั้งอุปมา)	๕๒๗
การสวเวทนาของอริยสาวก (พร้อมทั้งอุปมา)	๕๒๘
อริยสาวก รู้ความเกิดและความดับของโลกอย่างไม่มีที่สงสัย	๕๓๐
พระโสดาบัน คือผู้เห็นชัดปฏิจตุสมุปบาทโดยวิธีแห่งอริยสัจสี่	๕๓๒
ไวพจน์ ๙ อย่างของผู้เห็นปฏิจ ๙ โดยนัยอริยสัจสี่	๕๓๗
โสดาบันคตินังคะ ขึ้นอยู่กับการรู้ปฏิจตุสมุปบาทของอริยสาวก	๕๓๘
โสดาบันสงบระงับจากภยเวร ๕ ประการ	๕๓๘
โสดาบันประกอบด้วยโสดาบันคตินังคะ	๕๓๙
โสดาบันทำใจโดยแยบคายซึ่งอิทัปปัจจยตา	๕๔๑
สามัญคุณในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้กับในลัทธิอื่น	๕๔๒

หมวดที่ ๑๐

ว่าด้วยปฏิจจ ๙ นวนาแบบ ๓๗ เรื่อง

ปฏิจจสมุปบาท	ที่ซ่อนอยู่ในปฏิจจสมุปบาท	๕๔๘
ปฏิจจสมุปบาท	แบบที่ควรสโดยพระพุทธรเจ้าวิปัสสี	๕๕๔
ปฏิจจสมุปบาท	แบบที่ควรสเหมือนแบบของพระพุทธรเจ้าวิปัสสี	๕๖๔
ปฏิจจสมุปบาท	แบบที่ทั้งต้นด้วยอาร์มอดเจตนา-ปากปาก-อนุสยะ	๕๖๕
ปฏิจจสมุปบาท	ที่ควรสอย่างย่อที่สุด	๕๗๒
ปฏิจจสมุปบาท	ที่ควรสอย่างสั้นที่สุด	๕๗๓
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งอาหารสี	๕๗๕
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งอาหารสี เพื่อภูคสค์และธัมมเวสสค์	๕๗๗
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งอภิตกกาลกิริยา	๕๗๘
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งพุพพลภาวะของมนุษย์	๕๘๐
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งมิกคณัฐัตถ์ถนกวปปี	๕๘๑
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งอาร์มณณณณณณณ	๕๘๕
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการปฏิบัติโดยไตรทวาร	๕๘๗
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการปฏิบัติชอบโดยไตรทวาร	๕๘๘
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการรบราชันกัน	๕๘๙
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งกลทวิวาหนโรธ	๕๙๕
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการอยู่อย่างมี "เพื่อนลอง"	๕๙๗
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการอยู่อย่าง "คนเดียว"	๕๙๘
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งการอยู่ด้วยความประมาท	๖๐๐
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งบัญญัติสัญญาสงฆสมุททาจรณะ	๖๐๑
ปฏิจจสมุปบาท	แห่งบัญญัติสัญญาอันทำความเนิ่นช้าแก่การละอนุสัย	๖๐๔
คำขยายความของพระสารีบุตร ทั้งโดยอนุบัญญัติและปฏิบัติกษณฺญ		๖๐๖

ปัจจัยสมุปปาท	แห่งการกัมมปัจจัยสัญญาสังขาร	๖๑๒
ปัจจัยสมุปปาท	ที่อิงกว่าปัจจัยสมุปปาท	๖๑๕
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งอาหารของอวิชชา	๖๒๒
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งอาหารของภวคตินหา	๖๒๖
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งอาหารของวิชาและวิมุตติ	๖๒๘
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งวิชาและวิมุตติ	๖๓๑
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งปฏิสวดภากร	๖๓๕
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งสัจจานุโพธและผลดักไป	๖๓๖
สัจจานุโพธ	มีลำดับแห่งปัจจัยภากรสืบสอง	๖๓๗
สัจจานุโพธ	มีธรรมเป็นอุปการะแก่กันและกันโดยลำดับสืบสอง	๖๓๘
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งการอยู่ด้วยความประมาทของอริยสาวก	๖๔๔
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งการขาดที่อิงอาศัยสำหรับวิมุตติญาณทัศนะ	๖๔๖
ปัจจัยสมุปปาท	เพื่อความสมบูรณ์แห่งอรรถกถา	๖๔๘
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งบรมสัจจะ	๖๕๑
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งสุวิมุตติจิต	๖๕๓
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งการปรินิพพานเฉพาะคน	๖๕๔
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งการกัมมอุปาทานสี่	๖๕๖
ปัจจัยสมุปปาท	แห่งความสันตสุขของโลก	๖๕๘

หมวดที่ ๑๑

ว่าด้วยลัทธิหรือทฤษฎีที่ขัดกับปฏิจ ๖ ๑๔ เรื่อง

สัมมเททฐิ	คือทฤษฎีที่ปราศจากอดีตและอนาคต	๖๖๕
ปัจจัยสมุปปาท	มีหลักว่า “ไม่มีตนเอง ไม่มีผู้อื่น ที่ก่อทุกข์”	๖๖๗

แม้ทุกขในลัทธิทั้งหลายอื่น ก็มีผัสสะเป็นจุดตั้งต้น	๖๗๐
พวกกรรมวาทีทุกคน กับหลักปฏิจสมุปบาท	๖๗๒
ปฏิภาณของพระอานนท์สนองพระพุทธดำรัส	๖๗๕
เงื่อนไขที่อาจนำไปสู่สัสสตกิริยาหรืออุกคตกิริยาในอาการหนึ่ง ๆ -	
- ของปฏิจสมุปบาท	๖๗๖
เงื่อนไขเหล่านั้นหมดสิ้นไปเพราะกรรมดับแห่งฉวิชชา	๖๗๕
โลกายะ ๔ ธนิก ที่ทรงปฏิเสธ	๖๗๘
กิริยาขึ้นหัวหน้า ๑๘ อย่าง ด้านแต่ปรารภธรรมที่เป็นฐานะ ๖ อย่าง	๖๘๐
พวกที่ใช้อันตคาหิกกิริยา ๘ อย่าง	๖๘๐-๖๘๘
พวกที่เรียกว่าอันตคาหิกกิริยา ๑๐ อย่าง	๖๘๘-๗๐๒
กิริยา ๒๖ อย่าง ด้านแต่ปรารภขันธห้า	๗๐๔
พวกที่ไม่ใช่อันตคาหิกกิริยา ๘ อย่าง	๗๐๔-๗๑๐
พวกที่เรียกว่าอันตคาหิกกิริยา ๑๐ อย่าง	๗๑๐-๗๑๓
พวกปรารภรูปและอรูป ๔ อย่าง	๗๑๓-๗๑๔
พวกปรารภสขและทุกข ๔ อย่าง	๗๑๔-๗๑๕
อันตคาหิกกิริยาสืบ ๒,๒๐๐ นัย ด้านแต่เป็นไปในขันธห้า ด้านแต่ -	
- บัดบังการเห็นปฏิจสมุปบาท	๗๑๗
ผัสสะ คือปัจจัยแห่งกิริยา ๖๒	๗๑๘
กิริยา ๖๒ เป็นเพียงความรู้สึกผิด ๆ ของผู้ไม่รู้ปฏิจสมุปบาท	๗๒๓
ผัสสะ คือที่มาของกิริยา ๖๒	๗๒๗
กิริยา ๖๒ เป็นผลของการไม่รู้ปฏิจสมุปบาท	๗๒๒
หมวด ๑ : ปุพพันตกับปัฏฐา ๑๘ ประการ	๗๒๒-๗๔๕
ก. สัสตกิริยา ๔ ประการ	๗๒๓-๗๓๕
ข. เอกัจจตัสตก-เอกัจจอสตัสตกกิริยา ๔ ประการ	๗๒๖-๗๓๕

ก. อันทานนันทิกทฎฐี ๔ ประการ	๗๕๐-๗๕๒
ข. อมราวีกเขปิกทฎฐี ๔ ประการ	๗๕๓-๗๕๗
ง. อธิจตมุปป็นนิกทฎฐี ๒ ประการ	๗๕๗-๗๕๘
สรุปบทพิณตกับปิกทฎฐี ๑๘ ประการ	๗๕๘
หมวด ๒ : อปรันตกับปิกทฎฐี ๔๔ ประการ	๗๕๐-๗๖๗
จ. อุทธมาตนิค-สัณญิกทฎฐี ๑๖ ประการ	๗๕๐-๗๕๔
ฉ. อุทธมาตนิค-อัสสัณญิกทฎฐี ๘ ประการ	๗๕๔-๗๕๖
ช. อุทธมาตนิค-นวสัณญิกทฎฐี ๘ ประการ	๗๕๖-๗๕๘
ฉ. อุจเจททฎฐี ๗ ประการ	๗๕๘-๗๖๓
ญ. ทฎฐธัมมนิทพาททฎฐี ๕ ประการ	๗๖๓-๗๖๖
สรุปปรันตกับปิกทฎฐี ๔๔ ประการ	๗๖๖-๗๖๗
สรุปทฎฐีทั้งหมด ๖๒ ประการ	๗๖๗
ถ้ารู้ปฏิจตมุปบาท ก็จะไม่เกิดทฎฐีอย่างพวกตามบอกกล่าวข้าง	๗๖๘

หมวดที่ ๑๒

ว่าด้วยปฏิจจฯ ที่ส่งไปในทางภาษาคน - เพื่อศีลธรรม ๒ เรื่อง

ทรงขยายความปฏิจจตมุปบาท อย่างประหลาด	๗๗๘
เริ่มปฏิจจฯ ธรรมคณาอย่างปฏิโลมขึ้นมาจากธรรมาระตึงคัณฑ	๗๗๘-๗๗๒
(แทรกพิเศษ) ชนิดของสิ่งที่เรียกว่าชาติหลายรูปแบบ	๗๗๔
ทรงแทรกปฏิจจฯ แห่งการทรงกัน-ทะเลาะวิวาท	๗๗๒-๗๗๖
คริสต์ปฏิจจฯ ธรรมคณาต่อจากคัณฑขึ้นมาถึงวิญญูญาณ	๗๗๗-๗๘๐

ปะกัณณะ : การบัญญัติหมู่แห่งนามอาศัยอาการถึงคัมภีร์เทศ-			
-เนื่องด้วยอริจนสัมพัทธ์		๗๘๘
การบัญญัติหมู่แห่งรูปอาศัยอาการถึงคัมภีร์เทศ-			
-เนื่องด้วยปุณณะสัมพัทธ์		๗๘๘
การบัญญัติหมู่แห่งนามและรูปอาศัยอาการถึงคัมภีร์เทศ-			
-เนื่องด้วยสัมพัทธ์ทั้งสอง		๗๘๘
อริจน-นิริคฺติ-ปณฺณคฺติ-ปณฺณกาวจ-วฏฺฐแห่งสัตว์โลก		๗๘๐
ธาตุ ๓ อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความเป็นไปได้ของปฏิจสมุปบาท	๗๘๐
ข้อความซึ่งมีหลักฐานทำนองเดียวกันอีกสูตรหนึ่ง	๗๘๒

บทสรุป

ว่าด้วยคุณค่าพิเศษของปฏิจ ๔ เรื่อง

ปฏิจสมุปบาท คือเรื่องความไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา	๗๘๙
ที่สุดแห่งปฏิจสมุปบาท คือที่สุดแห่งภพ	๘๐๒
ธรรมโหลไปสู่ธรรมโดยไม่ต้องมีใครเจตนา	๘๐๕
แม้พระพุทธองค์ก็ทรงสาธยายปฏิจสมุปบาท	๘๐๗
เรื่องปฏิจสมุปบาทรวมอยู่ในเรื่องที่พุทธบริษัทควรทำสังคิ	๘๑๑
ปะทานุกรม	เริ่มแต่หน้า	๘๑๕
ลำดับหมวดธรรม	เริ่มแต่หน้า	๘๘๑